

**”ILMAN HUOSTAANOTTOA OLISIN VARMAAN KUOLLU TAI
TODELLA PÄIHDERIIPPUVAINEN”**

Jälkihuoltonuorten kokemuksia huostaanotosta

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, sosiaali-alan koulutusohjelma

Syksy, 2017

Noora Hyppönen

Sosiaalialan koulutusohjelma
Visamäki

Tekijä	Noora Hyppönen	Vuosi 2017
Työn nimi	”Ilman huostaanottoa olisin varmaan kuollu tai todella päihderiippuvainen” – Jälkihuoltonuorten kokemuksia huostaanotosta	
Työn ohjaaja	Mare Orman	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää jälkihuoltonuorten kokemuksia huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta. Kiinnostavaa oli selvittää myös, saavutetaanko huostaanotolla niitä hyviä vaikutuksia, joita sillä haetaan. Aihe oli ajankohtainen, koska kaikelle sosiaalityölle asetetaan yhä enenevässä määrin toiminnan vaikuttavuuden osoittamiseen liittyviä vaateita.

Työn tilaajana toimi erään pienen eteläsuomalaisen kaupungin lastensuojelu. Tietoperusta koostui lapsen osallisuuden, nuoren kasvun ja kehityksen turvaamisen sekä lastensuojelun ja jälkihuollon määrittelystä. Lisäksi tietoperustassa tarkasteltiin vaikuttavuuden arviointia, sillä se liittyy olennaisesti opinnäytetyön aiheeseen. Näiden lisäksi tietoperustassa kerrottiin aiemmista tutkimuksista, joita aiheista on tehty.

Opinnäytetyö oli tutkimuksellinen ja toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Aineisto hankittiin haastattelemalla neljää jälkihuollossa olevaa nuorta. Haastattelut olivat vapaaehtoisia. Haastattelut nauhoitettiin, kerätty aineisto litteroitiin sanatarkasti ja analysoitiin teemoittelemalla.

Tutkimustulokset osoittavat, että pääosin kokemukset huostaanotosta olivat hyviä ja huostaanotto koettiin auttavaksi, jopa välttämättömäksi tekijäksi. Huostassa ollessa kannatteleviksi tekijöiksi nimettiin kaverit, harrastukset, koulunkäynti, oma aika ja omaohjaajat. Vaikka huostaanotto kokemuksena oli rankka, pitivät haastateltavat sitä kasvattavana. Itsenäistyminen tuotti erinäisiä haasteita osalle nuorista, mutta tällä hetkellä haastatellut olivat tyytyväisiä elämäntilanteisiinsa ja tulevaisuuden suunnitelmat olivat suurimmalle osalle selvät.

Avainsanat Lastensuojelu, huostaanotto, jälkihuolto, vaikuttavuus

Sivut 31 sivua, joista liitteitä 2 sivua

Degree Programme in Social Services
Visamäki

Author	Noora Hyppönen	Year 2017
Subject	“Had I not been taken into care, I would surely be dead or badly addicted” – Aftercare clients’ experiences of being taken into care	
Supervisor	Mare Orman	

ABSTRACT

The aim of this Bachelor’s thesis was to examine aftercare clients’ experiences of being taken into care and its effectiveness. It was also interesting to find out if taking into care has the beneficial effects that it strives for. This is a current topic, because all social work must demonstrate the effectiveness of their work to an increasing extent.

This thesis was commissioned by the child welfare services of a small city in Southern Finland. The theoretical background of the thesis focuses on child participation, supporting the growth and development of young people, child welfare, aftercare and assessment of effectiveness. The theoretical background also looks at previous studies on the same topic.

This thesis was implemented as a qualitative study. Four aftercare clients were interviewed for this study on a voluntary basis. The interviews were recorded and transcribed verbatim, and the results were analyzed using thematic analysis.

The research results show that the experiences of being taken into care were mainly good; being taken into care was considered beneficial or even a necessary event in life. Friends, hobbies, school, own time and keyworkers were regarded as supportive factors during foster care. Although, being taken into care was a tough experience, the interviewees found it had enhanced their personal growth. Some of the young people had found becoming independent quite challenging, but at the moment they were content with their lives and most of them had clear plans for the future.

Keywords Child welfare, taking into care, aftercare, effectiveness

Pages 31 pages including appendices 2 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	LAPSEN OSALLISUUS JA NUOREN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKEMINEN	3
2.1	Lapsen osallisuus.....	3
2.2	Nuoren kehityksen tukeminen fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti	4
3	LASTENSUOJELU, JÄLKIHOOLTO JA VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI	6
3.1	Lastensuojelu.....	6
3.1.1	Palvelutarpeen arviointi	7
3.1.2	Avohuollon tukitoimet.....	7
3.1.3	Kiireellinen sijoitus.....	8
3.1.4	Huostaanotto.....	9
3.1.5	Sijaishuolto	9
3.2	Jälkihuolto	10
3.3	Vaikuttavuuden arviointi sosiaalityössä.....	11
4	AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	11
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	12
5.1	Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tarkoitus.....	13
5.2	Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu	13
5.3	Aineiston analyysi.....	14
5.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	15
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	15
6.1	"Olin vähän semmonen rappio"	16
6.2	"Kaverit, perhe ja harrastukset"	16
6.3	"Erittäin rankka, mutta kasvattava kokemus"	18
6.4	"Olihan se tosi hasardii"	18
6.5	"Jos ei tulla toimeen, ni on ehkä parempi ottaa etäisyyttä"	20
6.6	"Mä oon ylpee itestäni ja kai se on pääasia"	21
6.7	"En mä olis varmaa täällä enää"	22
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	22
8	POHDINTA.....	24
	LÄHTEET.....	27

Liitteet

Liite 1	Saatekirje ja nuoren suostumus
Liite 2	Haastattelurunko

1 JOHDANTO

Nyt kaikki on toisin, en oo sama, mul on paljon kerrottavaa.
Haluun jakaa kokemuksii muille, ettei ne tee samoi virheitä.
Niin tiedän mitä on paha olla, olla nolla tai seistä pilvellä.
Hirveetä, hienoi juttui, kuollu tuttui viereltä.
Mut on niitakin jotka on kokenu enemmän ja tääkin tuntuu
pieneltä.
Ei kanna kukaan vettä sinne, missä sitä oikeesti tarvitaan.
Median on helppo tarttua kii totuuteen, kun sut vangitaan.

Mikael Gabriel: Kuule mua

Näin laulaa rap-artisti Mikael Gabriel kappaleessaan Kuule mua. Artisti on itse kokenut huostaanoton 14-vuotiaana (Tervo 2014). Lastensuojelu ja huostaanotto puhuttavat ihmisiä nykyään paljon. Otsikkoihin päätyy yleensä huonoja kokemuksia, joista huokuu ihmisten turhautuneisuus. Huostaanottoa ja sen vaikuttavuutta ei kuitenkaan ole tutkittu Suomessa paljon.

Tämä tutkimus on Hämeen ammattikorkeakoulun sosionomiopintoihin kuuluva opinnäytetyö. Opinnäytetyö on tutkimuksellinen. Tarkoituksena on perehtyä jälkihuollossa olevien nuorten kokemuksiin huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta. Vaikuttavuusnäkökulma on ajankohtainen, sillä kaikelle sosiaalityölle asetetaan yhä enenevissä määrin toiminnan vaikuttavuuden osoittamiseen liittyviä vaateita (Kemppainen & Ojaniemi 2012, 43). Tieto huostaanoton tuloksista ja vaikutuksista on tärkeää useasta syystä. Työn kehittämisessä on otettava huomioon asiantuntijoiden kokemukset, jotta lapsille ja nuorille pystyttäisiin tarjoamaan tehokkaasti sellaista apua, jota he tarvitsevat. Tärkeää on myös, että saadessaan tarkkaa tietoa työn tuloksista ja siitä, mitkä tekijät vaikuttavat myönteisesti kokemukseen, lastensuojelun työntekijät voivat kehittää omaa työtään.

Opinnäytetyön tilaajana toimii erään pienen eteläsuomalaisen kaupungin lastensuojelu. Ajatus opinnäytetyölleni lähti tilaajan toiveesta. Työn tilaaja kiinnostaa, saavutetaanko huostaanotolla niitä hyviä vaikutuksia, joita sillä haetaan, ja millaiset tekijät vaikuttavat tuloksiin. Kiinnostavaa on selvittää, onko huostaanotto lapsen edun mukaista ja onko sillä vaikutusta lapsen tai nuoren kasvun ja kehityksen turvaamisessa. Opiskeluiden alkuvaiheesta lähtien minua on kiinnostanut lastensuojelutyö, joten aiheen valinta opinnäytetyölle oli helppo. Tutkimuksen tavoitteena on antaa työn tilaajalle hyödyllistä tietoa nuorten kokemuksesta huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta, jotta työtä voidaan mahdollisesti jatkossa kehittää.

Opinnäytetyön tietoperusta koostuu lapsen osallisuuden, nuoren kasvun ja kehityksen turvaamisen, lastensuojelun sekä jälkihuollon määrittelystä.

Lisäksi tietoperustassa kerrotaan vaikuttavuuden arvioimisesta. Tietoperustan jälkeen esittelen aiempia tutkimuksia aiheeseen liittyen. Tämän jälkeen kuvailen oman tutkimukseni toteuttamisesta sekä saatuja tutkimustuloksia. Työn lopussa pohdin koko prosessia, tutkimuksesta saatuja tuloksia, sekä esitän muutamia mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Opinnäytetyö on toteutettu kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Aineisto on kerätty teemahaastatteluiden avulla. Tutkimukseen on osallistunut yhteensä neljä jälkihuollossa olevaa nuorta. Jokaisen nuoren kokemus huostaanotosta on ainutlaatuinen ja tarkoituksena on tuoda heidän äänensä kuuluviin. Tämän tutkimuksen avulla voidaan tarkastella, millaisia kokemuksia jälkihuoltonuorilla on huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta ja sitä, mitkä olivat kannattelevia tekijöitä huostassa ollessa.

2 LAPSEN OSALLISUUS JA NUOREN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKEMINEN

Tämä teoreettinen osio käsittelee opinnäytetyöni kannalta merkittäviä käsitteitä, lapsen osallisuutta sekä nuoren kasvun ja kehityksen tukemista. Kokemus omasta merkityksellisyydestä sekä vaikutusmahdollisuuksista voi olla lastensuojelulapsille ja -nuorille todella voimaannuttava, sillä huostaan otetuilla lapsilla ei välttämättä ole kokemuksia osallisuudesta omaan elämäänsä.

Suomi on sitoutunut noudattamaan lapsen oikeuksien yleissopimusta, joka korostaa ihmisarvoa ja lasten oikeuksien toteuttamista. Sopimuksen keskeinen sisältö velvoittaa turvaamaan lapsille ja nuorille oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. Yleissopimus velvoittaa yhteiskuntaa järjestämään lapselle erityisen suojelun ja huolenpidon tilanteissa, joissa vanhempien voimavarat eivät riitä sitä turvaamaan. (Bardy 2009, 30). Lapsen oikeuksien rinnalla kulkee inhimilliset perustarpeet: having-loving-being/doing (Allardt 1976, 38–40).

2.1 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuus on yksi lastensuojelun keskeisimmistä periaatteista. Lain-säädäntö ja kansainväliset sopimukset suojaavat lapsen oikeutta osallisuuteen ja itseään koskeviin asioihin. (Saastamoinen 2010, 65–66.) Laajasti tarkasteltuna osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista. Sen rakentumisen edellytyksenä on yhteisön jäsenten huomiointi. (Oranen 2008, 7–9.) Siinä miten lapsi voi osallistua oman etunsa turvaamiseksi toteuttamisessa ja arvioinnissa on kyse lapsen osallisuudesta. Osallisuus on yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksistä. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Lapsen mielipiteen selvittäminen, kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä mahdollisuus edunvalvojaan kuuluvat kaikki lapsen osallisuuteen lastensuojeluprosessin aikana. Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseään koskevista asioista sekä mahdollisuudesta ilmaista mielipiteensä niistä. Toiveiden ja mielipiteiden selvittämiselle ei ole olemassa mitään ikärajaa, ne on kuitenkin tehtävä lapsen kehitystaso huomioiden. Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen ovat kuitenkin eri asia. Mielipiteen selvittäminen kattaa kaiken vapaamuotoisen lapsen toiveiden selvittämisen, kun taas kuuntelu puolestaan tarkoittaa lapsen toiveiden selvittämistä hallintolain 34 §:n mukaisesti. (Saastamoinen 2010, 65–67.) Hallintolain mukaan asianosaisella on oltava tilaisuus ilmaista mielipiteensä ja antaa selityksensä vaatimuksista ja selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asian ratkaisuun (Hallintolaki 434/2003).

Lastensuojelussa lapsen toiveet ja mielipiteet huomioidaan hänen kehitystasonsa mukaisesti. Lapsen mielipiteen kuuleminen liittyy olennaisesti lapsen edun toteuttamiseen ja sen huomioimiseen. Mitä tärkeämmästä lapsen elämään liittyvästä asiasta on kysymys, sitä enemmän lapsen mielipiteelle on annettava painoarvoa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi lapsen koulunkäynti ja terveydenhuollon järjestäminen. Viranomaisella on aina vastuu siitä, että lapsi saa tarvittavat tiedot mielipiteensä muodostamista varten ja siitä, että hän ymmärtää mihin liittyen ja miksi hänen mielipidettään selvitetään. Lapsen mielipide tulee selvittää siten, ettei lapselle aiheuteta kehityksen tai turvallisuuden kannalta sopimattomia vaikutuksia, mahdollisimman hienovaraisesti. (Räty 2015, 186.)

Mielipiteen ilmaisemisen on lapselle aina vapaaehtoista. Lapsella on omasta tahdostaan oikeus olla ilmaisematta mitään käsitystä asiasta. Lapsen mielipiteen ilmaisemiseen voivat vaikuttaa monet asiat ja ne on huomioitava, tällaisia seikkoja voivat olla esimerkiksi se, että kuka kysymyksiä esittää ja mahdollinen lahjominen, painostaminen tai uhkailu. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä ainoastaan tilanteissa, joissa mielipiteen selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä. (Räty 2015, 187–188.)

2.2 Nuoren kehityksen tukeminen fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti

Nuorison pahoinvointi, joka ilmenee monin eri tavoin, on viime vuosina puhuttanut suomalaista yhteiskuntaa (Määttä 2007, 7). Lastensuojelun tehtävänä on tukea ja edistää lapsen kasvua ja kehitystä, itsenäistymistä ja kasvamista vastuullisuuteen sekä aikuisuuteen. Nuorta on tuettava psyykkisesti, fyysisesti, sosiaalisesti. Tavoitteena on turvata lapsen yksilöllinen kehitys ja hyvinvointi. (Saastamoinen 2008, 87-88.)

Jokainen nuori tarvitsee hoivaa. Konkreettisena toimintana se on aktiivista kohtaamista, joka pitää sisällään auttamisen, lohduttamisen, kyselemisen, kuuntelemisen ja aidon läsnäolon. Se on ihmisen huomioimista ja oman ajan antamista toiselle. Luottamuksellisessa hoivasuhteessa ihmisistä tulee toisilleen erityisen tärkeitä vahvuuksineen ja heikkouksineen. Ihmisen tarvitsevuus herättää, ohjaa ja ylläpitää hoivaa. Aikuiselta vaaditaan herkkyyttä kasvavan lapsen tarpeiden huomioimiselle ja niihin tulee vastata parhaansa mukaan. (Laakkonen 2007, 149.)

Perheissä elinolot määräytyvät hyvin pitkälti vanhempien mukaan. Vanhemmat ovat vastuussa lapsen kasvatuksesta, hoidosta ja eläytuksesta. Lapsella on oikeus kehityksen kannalta riittävään elintasoon. Psyykkisen tuen puute heikentää kasvua ja kehitystä. Lapsen ja nuoren psyykkinen tuki pitää sisällään rajojen asettamisen, säännöllisen elämänrytmin ja turvalliset aikuiskontaktit.

Järvenpään (2009) mukaan useimmissa sijoitustapauksissa vanhemmat eivät ole kyenneet asettamaan nuorelle rajoja. Turvattomissa oloissa elänyt

nuori tarvitsee huostaan otettuna säännöllisyyttä, turvallisia aikuisia ja esikuvia lähelleen sekä välittämistä. Tasapainoisten aikuisten läsnäolo ja malli auttavat mielenterveyden tasapainoa. Kasvun ja kehityksen kannalta on erittäin tärkeää, ettei nuori jää vaikeiden asioiden kanssa yksin. Turvallisen kasvuympäristön takaaminen on yksi kasvattajan tärkeimmistä tehtävistä.

Kiintymyssuhteen muodostuminen nuoren ja kasvattajan välille on tärkeää. Kiintymyssuhteella tarkoitetaan nuoren ja kasvattajan välistä suhdetta, jossa molempien on pystyttävä luottamaan toisiinsa. Kiintymyssuhteen muodostumiseen vaikuttavat olennaisesti nuoren tausta ja aiemmat kokemukset. (Rinkineva 2007.) Usein huostaan otettujen lasten suhde omiin vanhempiin on rikkiäinen ja nuorten tarpeet turvallista aikuista koskien onkin huomioitava aina yksilöllisesti (Laakso 2009).

Fyysiseen tukeen kuuluu tasaisen arjen takaaminen. Kasvattajan tehtävä on mahdollistaa nuoren koulunkäynti ja huolehtia elämän perusedellytyksistä, kuten ruuan saannista ja puhtaudesta. Huostaan otetut nuoret eivät ole välttämättä aiemmin saaneet osakseen samankaltaista huomiota ja huolenpitoa koskaan. (Laakso 2009.) Liikunta ja erilaiset harrastukset nähdään erittäin tärkeinä laitoksissa asuville nuorille. Harrastukset antavat voimaa ja auttavat purkamaan pahaa oloa. (Järvenpää 2009.)

Syrjäytymistä tulee ehkäistä esimerkiksi peruskoulutuksen turvaamisella. Peruskoulu turvaa nuoren tulevaisuutta, sillä tämän jälkeen hänen on mahdollista hakeutua jatko-opiskeluihin ja työllistyä paremmin. (Järvenpää 2009.)

Sosiaalinen tuki ilmenee joka päiväisissä yhteisissä toiminnoissa kasvattajan ja nuoren välillä. Kuten mainittu, nuoret tarvitsevat ympärilleen välittävää aikuista, hoivaa ja huolenpitoa. Kasvattajan tulee löytää niin sanottu kultainen keskitie kasvatustyyliin, sillä liian välinpitämätön, mutta myös liian tiukka kasvatus voivat olla nuorelle haitaksi. Taskisen (2007) mukaan nuorelle on annettava sopivasti päätösvaltaa ja oppimismahdollisuuksia, eikä häneltä saa vaatia liikaa, sillä se voi ajaa nuoren loppuun.

Sijoituksen aikana ajatus on, että nuori voisi palata vielä kotiin, jos vain mahdollista. Tällöin suhteen säilyttämisellä biologisiin vanhempiin on suuri merkitys. Sijoitetulle nuorelle on mahdollistettava ikätovereiden seura, sillä ryhmään kuulumisen on tärkeä osa nuoruutta. Ystävyyssuhteet vaikuttavat sekä persoonallisuuden että identiteetin rakentumiseen. (Laakso 2009.) Järvenpään (2009) mukaan tärkein tuki laitoksessa asuvalle nuorelle on toinen huostaan otettu samassa laitoksessa asuva nuori. Nuoret saavat toisiltaan vertaistukea ja heidän voi olla helpompi keskustella vaikeista asioista ja kokemuksistaan keskenään.

3 LASTENSUOJELU, JÄLKIHUOLTO JA VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI

Tässä luvussa käsitellään lastensuojelua, jälkihuoltoa ja vaikuttavuuden arviointia. Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu sekä ennaltaehkäisevä lastensuojelu. Aiheen rajaamisen vuoksi tässä tutkimuksessa ei keskitytä ennaltaehkäisevään lastensuojeluun. Tämän teoreettisen tietoperustan tarkoituksena on luoda pohjaa omalle tutkimukselleni.

1990-luvun lama-aikojen jälkeen lastensuojelun piirissä olevien lasten määrä on kasvanut. Työttömyys, köyhyys ja eriarvoisuus ovat vaikuttaneet perheiden hyvinvointiin. Perheet väsyvät, vanhemmuus on hukassa ja lapset oireilevat. Vuoden 2015 aikana kodin ulkopuolelle sijoitettuja 0-20-vuotiaita oli 17 664. Huostassa oli saman vuoden aikana noin prosentti alaikäisistä lapsista. Kiireellinen sijoitus koski 0,3 prosenttia alle 18-vuotiaista. Avohuollon asiakkaina oli 73 872 lasta ja nuorta vuonna 2015, prosentuaalisesti tämä oli 5,9 prosenttia 0-20-vuotiaista. Kyseisenä vuonna lastensuojeluilmoituksia tehtiin 1,7 lasta kohden ja lastensuojeluilmoitukset koskivat kaikkiaan 66 406 lasta. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

3.1 Lastensuojelu

Tässä opinnäytetyössä keskitytään lapsi- ja perhekeskeiseen lastensuojeluun, jota toteutetaan silloin, kun lastensuojelun asiakkuus on jo alkanut. Asiakassuunnitelman laatiminen, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto ovat kaikki lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. On kuitenkin muistettava, että lastensuojelu pitää sisällään paljon muutakin kuin lastensuojeluviranomaisten toimintaa. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Lastensuojelulla on erittäin tärkeä rooli nyky-yhteiskunnassamme. Perheiden ja nuorten pahoinvointi lisääntyy jatkuvasti. Nykyinen lastensuojelulaki on tullut voimaan 1.1.2017. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapselle turvallinen kasvuympäristö sekä tasapainoinen ja monipuolinen kehitys. Se perustuukin lapsen kansainvälisesti tunnustettuihin oikeuksiin, joita ovat oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. (Taskinen 1999, 3.) Lapsella on oikeus ja velvollisuus oppia ja lapsen huoltajilla on oikeus ja velvollisuus järjestää asianmukaista opetusta (Mahkonen 2010, 66).

Ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä on vanhemmilla tai huoltajilla. Heillä on oikeus määrätä siitä, miten lapsen kasvatusta ja huolenpitoa järjestetään. Lapsen ja perheen kanssa työskentelevien on tarjottava riittävän varhaisessa vaiheessa apua ja tukea kasvatustehtävään sitä tarvittaessa ja ohjattava perhe lastensuojelun piiriin tilanteen sitä vaatiessa. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 2; Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Lastensuojelun kolme perustehtävää ovat lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatuksessa sekä varsinainen lastensuojelutehtävä. Lastensuojelua toteutettaessa on aina otettava huomioon vanhempien ensisijainen velvollisuus päättää lastaan koskevista asioista. (Lastensuojelunkäsikirja 2016.) Palvelutarpeen arviointi, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja jälkihuolto ovat kaikki lastensuojelua (Lastensuojelulaki 2007/417 § 3).

3.1.1 Palvelutarpeen arviointi

Sosiaalityöntekijä tekee palvelutarpeen arvioinnin ja sen sisällä on mahdollista selvittää tarvittaessa lastensuojelun tarve. Asiakkaille, joiden lastensuojelun tarvetta ei koeta aiheelliseksi selvittää, tehdään palvelutarpeen arviointi. Palvelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijä arvioi kasvuolosuhteita, jossa lapsi elää sekä huoltajien mahdollisuuksia huolehtia lapsesta. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden päästä asian vireille tulosta. Arvioinnin aikana lapsi ei ole vielä lastensuojelun asiakas. Lastensuojelun asiakkuuden alkaessa lapsen tilanne tulee selvittää yksityiskohtaisesti. Selvitys tehdään yhdessä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa. Selvityksen perusteella lastensuojelun asiakkuus joko jatkuu tai päättyy. Selvitys tulee tehdä, vaikka lapsi tai vanhemmat vastustaisivat sitä. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Palvelutarpeen arvioinnin periaatteita ovat turvallisuus, yksilöllisyys, merkitykselliset suhteet, kohtaaminen ja aika. Arvioijan ja lapsen tapaaminen tulee aina luoda turvalliseksi, niin ettei siitä koidu lapselle haittaa. On erityisen tärkeää, että lapselle selvennetään, kenen kanssa hän työskentelee ja miksi. Työskentelyssä on otettava huomioon lapsen tilanne ja valmiudet. Menetelmien tulee olla sopivia ja riittävän monipuolisia. Jokaisen perheen kohdalla on arvioitava yksilöllisesti, mikä on paras tapa työskennellä heidän kanssaan. Lapselle merkityksellisten henkilöiden kuuleminen on myös tärkeää. Olennaista on lapsen kuuleminen ja kohtaaminen, jotta voidaan selvittää hänen oma kokemuksensa tilanteestaan. Luottamuksen rakentuminen asiakkaan ja työntekijän välille vie aikaa ja se on otettava huomioon työskentelyssä. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

3.1.2 Avohuollon tukitoimet

Lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuessa tai lapsen käyttäytyessä itse itselleen vaarallisesti on viipymättä ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin (Lastensuojelulaki 2007/417 § 34). Avohuollon tukitoimet voivat olla tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellista tukemista, lapsen kuntouttamista tukevia palveluita, tehostettua perhetyötä

tai perhekuntoutusta. Ensisijaisesti lastensuojelussa tulisi aina käyttää avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu toisin vaadi. Avohuollon tukitoimet ovat yksilöllisiä, sen mukaan millaisiin ongelmiin niillä halutaan vaikuttaa. (Saastamoinen 2008, 55-56.)

Avohuollon tukitoimien avulla edistetään ja tuetaan lapsen kehitystä myönteisesti ja vahvistetaan sekä tuetaan vanhempien, huoltajien tai lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä. Tukitoimet järjestetään asiakassuunnitelman perusteella ja niistä päättää sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 36.)

Lähtökohtana on, että tukitoimet toteutetaan yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa. Tukitoimia suunniteltaessa ja toteutettaessa tulee lasta nähdä riittävän usein. Lapsen omiin mielipiteisiin ja toiveisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

3.1.3 Kiireellinen sijoitus

Lapsen ollessa välittömässä vaarassa voidaan lapselle järjestää kiireellistä sijaishuoltoa kodin ulkopuolella, jossa hän saa tarvitsemaansa hoitoa. Välittömän vaaran syistä säädetään lastensuojelulain 40§:ssä. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa lapsi joko vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä tai tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikoksen. Kiireellinen sijoitus on viimesijainen toimenpide, kun lapsen tilanteen turvaamiseksi ei nähdä muita vaihtoehtoja. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Perusteet nuoren kiireelliselle sijoitukselle voivat olla nuoren kasvuolosuhteissa, nuoren omassa käytöksessä tai hoidosta vastaavien henkilöiden menettelyissä, jotka vaarantavat nuoren. Nuori voi tarvita kiireellistä sijoitusta tilanteissa, joissa nuoren huoltajat ovat kyvyttömiä pitämään huolta nuoresta esimerkiksi oman humalatilansa vuoksi, nuorta on pahoinpidelty, hän on syyllistynyt rikokseen, käyttänyt päihteitä tai käyttäytynyt itsetuhoisesti. Myös vanhempien äkilliset sairastumiset tai onnettomuudet voivat johtaa kiireelliseen sijoitukseen. (Taskinen 2007, 45.)

Kiireellistä sijoitusta tehtäessä voidaan lapsi tai nuori sijoittaa perhehoitoon, lastensuojelulaitokseen tai terveydenhuollon laitokseen. Joissakin tilanteissa sijoitus esimerkiksi sukulaisen luo on mahdollinen. Sijoituspaikkaa valitessa tulee aina huomioida siihen johtaneet syyt. Kiireellinen sijoitus voi kestää enintään 30 päivää. Tänä aikana on päätettävä, lakataanko sijoitus, jatketaanko sitä vai otetaanko lapsi huostaan. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

3.1.4 Huostaanotto

Lastensuojelutyön viimesijainen keino on huostaanotto, siihen ryhdytään vain, jos kodin olosuhteet tai lapsen tai nuoren oma käytös vaarantavat vakavasti hänen terveyttään ja kehitystään. Huostaanottoon voidaan ryhtyä ainoastaan tilanteissa, joissa avohuollon tukitoimet eivät ole olleet mahdollisia, sopivia tai ne ovat riittämättömiä. (Lastensuojelun käsikirja 2016.) Aina on varmistettava, että huostaanotolle on lainmukaiset edellytykset (Taskinen 2007, 18).

Se, milloin huostaanottoon tulee ryhtyä ja miten sen tarvetta arvioidaan, on varmasti vaikeimpia kysymyksiä lastensuojelutyössä. Huostaanotto vaikuttaa kaikissa tilanteissa lapsen kehitykseen ja suhteisiin läheisten ihmisten kanssa. (Lastensuojelun käsikirja 2016.) Aina on varmistettava, että huostaanotto on lapsen edun mukaista ja paras vaihtoehto turvaamaan hänen kasvun ja kehityksen. Sen on oltava lapsen tai nuoren nykytilanteeseen verrattuna parempi vaihtoehto. (Räty 2012, 311.)

Kuten kaikessa muussakin lastensuojelutyössä myös huostaanotossa pyritään tiiviiseen yhteistyöhön perheen kanssa (Lastensuojelun käsikirja 2016). Huostaanoton kestoa määrittää se, millaisiin tarpeisiin lapsen sijoituksella pyritään vastaamaan. Huostaanottoa ei ole mahdollista tehdä määräajaksi, vaan se on voimassa aina toistaiseksi. (Saastamoinen 2008, 42.) Huostaanotto lakkaa viimeistään nuoren täytettyä 18 vuotta. Tällöin nuori siirtyy jälkihuoltoon. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Huostaanoton lopettamista mietittäessä tulee ottaa huomioon lapsen ja sijaipaikan aikuisten välinen suhde ja heidän välilleen syntynyt tunneside. Huostassa pidon lopettamista voivat hakea lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi. Huostassa pidon lopettamista on syytä valmistella vähintäänkin yhtä tarkasti kuin huostaanottoa, koska tilanne merkitsee suurta muutosta elämään. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

3.1.5 Sijaishuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan kiireellisesti sijoitetun tai huostaan otetun lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Kunta on aina vastuussa siitä, että sijoituspaikka on lapsen edun mukainen. (Saastamoinen 2008, 25-27.)

Sijaishuoltopaikassa huolehditaan lapsen arjesta ja perushoidosta. Tavoitteena on turvallinen ja tasapainoinen kasvuympäristö, jossa lapsen yksityisyttä kunnioitetaan. On tärkeää, että lapsi kokee tulevansa kuulluksi arjessaan. Sijaishuollon on tuettava lapsen normaalia kasvua ja kehitystä ja taattava turvallinen elinympäristö. (Saastamoinen 2008, 22–23.)

3.2 Jälkihuolto

Jälkihuoltoa tulee järjestää aina sijaishuollon päättymisen jälkeen. Järjestämisvastuu on kunnalla. Jälkihuolto tukee nuoren lisäksi hänen vanhempiaan ja huoltajiaan, sekä henkilöä, jonka kasvatuksessa nuori on. Jokaiselle sijoituksessa olleelle on laadittava jälkihuoltosuunnitelma. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea nuorta hänen kasvussaan aikuisuuteen ja vastuullisuuteen (Räty 2012, 532). Kun sijoituksen päättymisestä on kulunut viisi vuotta, kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 75.)

Jälkihuollon sosiaalityöntekijä, nuori ja nuoren huoltajat laativat yhdessä jälkihuollon suunnitelman, jossa sovitaan jälkihuollon järjestämisestä ja laajuudesta. Siihen kirjataan kaikki tuen ja avun tarpeet, joita nuorella on sekä käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. Jälkihuolto on aina nuorelle vapaaehtoista ja se rakennetaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja suunnitelmallisesti. (Räty 2012, 532.)

Nuoren oma rooli jälkihuoltosuunnitelman tekemisessä on keskeinen. Suunnitelman laatiminen tulisi aloittaa jo viimeisen sijoitusvuoden aikana. Tavoitteiksi suunnitelmaan asetetaan selkeitä ja arkisia asioita. Jälkihuollon tavoitteena on auttaa nuorta löytämään vahvuuksiaan ja käyttämään niitä, tukea ja vahvistaa nuoren tulevaisuuden näkymiä. Käytännössä jälkihuolto tarkoittaa asunnon järjestämistä, opiskelun sekä taloudellisten asioiden hoitamisessa tukemista. (Räty 2012, 532.) Jälkihuolto tarjoaa nuorelle myös loma- ja virkistysmahdollisuuksia, mahdollisuuden osallistua vertaistukiryhmiin ja mahdollisuuden saada aikuisen tukea sijoituksen jälkeen (Lastensuojelun käsikirja 2016).

Taloudellinen tukeminen on jälkihuollossa vahvaa. Sijoituksen aikana kunta kerää sijoitetulle lapselle itsenäistymisvaroja. Nuoren siirtyessä jälkihuoltoon itsenäistymisvaroja voidaan käyttää esimerkiksi ajokortin hankintaan, oman asunnon sisustamiseen tai opiskeluja varten tarvittaviin välineisiin. Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat maksetaan nuorelle, kun hän täyttää 18 vuotta, mutta sosiaalityöntekijällä on aina vastuu arvioida koska nuori on riittävän kypsä itse päättämään rahankäytöstään. Itsenäistymisvaroja voidaan käyttää jälkihuollon aikana sosiaalityöntekijän harkinnan mukaan, mutta loput itsenäistymisvarat on maksettava nuorelle viimeistään hänen täytettyään 21 vuotta. (Räty 2012, 542–544.)

Jälkihuolto voidaan päättää sitten kun nuori kykenee selviytymään arjestaan itsenäisesti ja tuen tarve päättyy. Pisimmillään se voi kestää siihen asti, kun nuori täyttää 21 vuotta tai viisi vuotta siitä, kun nuori on viimeksi ollut lastensuojelun asiakkaana. Nuorella on aina mahdollisuus hakeutua jälkihuollon piiriin siihen saakka, vaikka olisikin aluksi kieltäytynyt tuesta. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 75.)

3.3 Vaikuttavuuden arviointi sosiaalityössä

Vaikuttavuus on keskeinen elementti kaikessa sosiaalityössä, jonka tavoitteeksi asetetaan yleensä muutoksen aikaan saaminen. Vaikuttavuuden arvioiminen edellyttää tutkimuksia sekä huolellista ja tietoista analyysia työhön sisältyvistä ilmiöistä. Vaikuttavuudesta on tullut yleiskielessä runsaasti käytetty mantra, mutta samalla se on edelleen monille terminä epäselvä ja monella eri tavalla ymmärretty. Siitä on kuitenkin tullut käsite, jota toistetaan, ja sen merkitykseen työn tuloksellisuuden ilmaisijana uskotaan. Elämmekin tällä hetkellä niin sanotussa vaikuttavuusyhteiskunnassa. (Pohjola, Kemppainen & Väyrynen 2012, 7.)

Kaikkia vaikuttavuuden ymmärtämistapoja yhdistää kysymys siitä, että millaisella tiedolla vaikuttavuutta ajatellaan otettavan haltuun. Yleensä vaikuttavuudesta puhuttaessa, sillä tarkoitetaan toiminnan kykyä saada aikaan muutoksia. Sosiaalialalla vaikuttavuutta koskevat kysymykset on koettu ihmiskeskeiselle toiminnalle ja eettisille periaatteille vieraina, jonka takia vaikuttavuutta koskeva ajattelu on haluttu toisinaan hylätä kokonaan. (Pohjola ym. 2012, 11.)

Sosiaalityössä arvostetaan etenkin käytännön osaamista ja siitä rakentuvaa tietoa. Alan ammattilaiset luottavat kokemukseen siitä, että työ tuottaa tuloksia. Sosiaalityö on yleensä hyvin yksilöllistä asiakkaasta riippuen ja sen vuoksi sitä on hankala systemaattisesti mitata. (Pohjola ym. 2012, 19.)

4 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Esittelen aiempia tutkimuksia, jotka tukevat omaa opinnäytetyötäni. Aiempaa tutkimusta aiheesta, varsinkin huostaanoton vaikuttavuudesta, on tehty toistaiseksi hyvin vähän. Ensimmäinen valitsemani tutkimus on Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa tehty opinnäytetyö, joka on kvalitatiivinen tutkimus nuorten aikuisten kokemuksista sijaishuollosta ja siitä, miten he kokevat sijoituksen vaikuttaneen heidän elämäänsä sijoituksen jälkeen. Toinen on pro gradu -tutkielma Helsingin yliopistosta, jossa tutkitaan nuorten kokemuksia lastensuojelun asiakkaina huostaanotto-prosessin vaiheissa. Kolmas valitsemani tutkimus on väitöskirja, joka käsittelee lastenkodissa eletyn lapsuuden kerrottavuutta osana elämää. Viimeisenä esittelen Claes Levinin Ruotsissa 1990-luvulla tekemän tutkimuksen. Nämä antavat minulle osviittaa siitä, millaisia tuloksia tutkimukseni mahdollisesti tuottaa.

Karhula (2013) on tutkinut opinnäytetyössään nuorten aikuisten kokemuksia sijaishuollosta ja itsenäisestä elämästä sijoituksen jälkeen. Aineistonhankintametodina hän on käyttänyt teemahaastattelua. Haastatteluun osallistui neljä lastensuojelun sijaishuollossa ollutta nuorta aikuista. Hänen

tutkimuksensa mukaan nuorilla on pääosin hyviä kokemuksia sijaishuolosta. Sosiaalisten suhteiden tukeminen koettiin tärkeäksi ja kaverit olivat isossa roolissa. Itsenäistymisvaiheessa nuoret olisivat kaivanneet enemmän psykososiaalista ja henkistä tukea sekä seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyvää opastusta. Yleisesti tutkimuksen tuloksena nähtiin, että sijaishuolto on vaikuttanut nuorten aikuisten elämään positiivisesti ja jälkihuolto nähtiin tarpeellisenä, mutta sitä olisi syytä kehittää.

Tervonen (2011) on tehnyt käytäntötutkimuksen Espoon keskuksen lastensuojelussa aiheesta Nuorten kokemuksia lastensuojelun asiakkaina huostaanotto-prosessin vaiheissa. Hän antoi nuorille mahdollisuuden kertoa, mitä heidän elämässään tapahtui ennen huostaanottoa ja millaisia kokemuksia heillä on huostaanotto-prosessiin liittyen. Toisena tutkimuskysymyksenä hänellä oli se, millaisia kokemuksia nuorilla on huostaanotosta ja sijoituksesta. Tutkimuksen mukaan nuorten puheissa nousee esille neljä aihepiiriä; elämäntilanne, palveluiden epäselvyys, luottamus sosiaalityöntekijään ja sijoituksen merkitys elämän jäsentäjänä. Hänen tulostensa perusteella luottamus sosiaalityöntekijään nousee kokemusta määrittäväksi tekijäksi.

Eronen (2012) on tutkinut lastenkodissa eletyn lapsuuden kerrottavuutta osana henkilökohtaista elämää. Tutkimuksen ensimmäinen pääkysymys on: mitä ja miten lastenkodista kerrotaan osana henkilökohtaista elämää. Toinen pääkysymys on: miten erilaisia tarinoita lastenkodissa osana henkilökohtaista elämää kyetään kertomaan ja tutkimaan. Hänen tutkimuksensa päätulos on, että lastenkoti osana henkilökohtaista elämää ei taivu tarinoiden tulvaksi. Aiheesta ei haluta kertoa ulkopuolisille. Lastenkotimuistot eivät ole muistoja, joista keskustellaan ulkopuolisten kanssa. Tutkimuksen mukaan aiheesta puhumattomuuteen liittyy halu suojella itseään ja itselle merkittäviä sosiaalisia suhteita.

Ruotsissa Claes Levin (Jahnukainen, Kekoni & Pösö 2004, 263–289) on tehnyt 1990-luvulla tutkimusta Råbyn nuorisokodissa. Hänen tutkimustuloksensa osoitti, etteivät nuoret kokeneet nuorisokotia niin sanotuksi auttamispaikaksi. Laitosasuminen koettiin tuolloin lähinnä varastoinniksi. Hänen haastattelemansa nuoret kokivat päivät tylsiksi, rutiininomaisiksi ja pitkästyttäväiksi. Tässä kohtaa on huomioitava, että lastensuojelu ja sen laki ovat muuttuneet 1990-luvulta tähän päivään tultaessa paljon.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia jälkihuoltonuorten kokemuksia huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta. Opinnäytetyö on toteutettu kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyön tilaajana toimii erään pienen eteläsuomalaisen kaupungin lastensuojelu.

Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisuuden kuvaaminen, ja tutkimuksen kannalta on merkittävää, että siihen osallistuvat henkilöt tietävät aiheesta mahdollisimman paljon oman kokemuksensa kautta. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan ihmisiä tiedon keruun instrumenttina, jolloin haastattelijan omat havainnot ja käytyt keskustelut ovat tärkeämmässä roolissa kuin mittausvälineillä hankittu tieto. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157–160.)

5.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tarkoitus

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia jälkihuollon nuorilla on huostaanotosta. Tarkoituksena on haastatteluiden avulla saada tietoa heidän kokemuksistaan huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta. Tutkimustehtävä on muodostunut työn tilaajan tarpeesta, koska huostaanoton vaikuttavuudesta on kaiken kaikkiaan tehty hyvin vähän aiempaa tutkimusta. Tutkimustehtävän pohjalta tutkimuskysymykseksi on muodostunut seuraavaksi:

- Millaisia kokemuksia jälkihuoltonuorilla on huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta?

Huostaanotolla tähdätään tilanteeseen, jossa lapsen huolenpidossa ei ole puutteita, kodin olosuhteet ovat kunnossa ja lapsen tai nuoren oma käytös ei vaaranna hänen terveyttään. Tutkimuksessani pyrin arvioimaan huostaanoton vaikuttavuutta vertaamalla nykytilannetta huostaanottohetken tilanteeseen. Vaikuttavuutta arvioidessa minua kiinnostaa missä nuoret ovat nyt, miten he voivat, millainen on heidän perhe-, työllisyys- sekä taloudellinen tilanteensa. Tarkoituksena on tuottaa tietoa, josta on opinnäytetyön tilaajalle hyötyä tulevaisuudessa, esimerkiksi työn kehittämisessä.

5.2 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Tutkimuslupa opinnäytetyön tekemistä varten myönnettiin heinäkuussa 2017. Laadullisen tutkimuksen yleisempiä aineistonkeruumenetelmiä ovat kyselyt, haastattelut sekä havainnointi (Hirsjärvi ym. 2007, 160). Aineiston keräsin haastattelemalla neljää jälkihuollossa olevaa nuorta.

Tapasin jälkihuollon työntekijän ja pohdimme yhdessä sopivaa tapaa lähteä liikkeelle haastateltavien etsimisessä. Minua koskee vaitiolovelvollisuus, joten päädyimme siihen, että hän voi antaa minulle nuorten yhteistietoja ja otan itse yhteyttä heihin. Lähestyin nuoria puhelimitse. Nuoren ollessa suostuvainen haastateltavaksi sovimme tapaamisajan ja kerroin yleisesti opinnäytetyöstäni. Haastattelupaikaksi halusin jonkin rauhallisen tilan, jossa ei ole ympärillä ylimääräistä hälinää. Sain varattua tilat haastatteluja varten paikallisesta perhekeskuksesta.

Haastatteluihin osallistui neljä jälkihuollossa olevaa nuorta ja ne toteutettiin heinä- elokuussa 2017. Aina ennen haastatteluiden aloittamista annoin nuorille haastattelukutsut (Liite 1), joissa kerrattiin jo puhelimestakin läpi käytyjä asioita, kuten tutkimuksen tarkoitus, haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuus, sekä haastatteluiden nauhoittaminen ja kaiken aineiston tuhoaminen opinnäytetyön valmistuttua. Samalla lomakkeella nuorelta pyydettiin suostumus haastatteluun kirjallisesti.

Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Haastattelulle tyypillistä on, että sen raamit on ennalta suunniteltu, haastatteli ohjaa ja pitää keskustelua yllä. Haastateltavan on voitava luottaa siihen, että hänen kertomiaan asioita käsitellään luottamuksellisesti. (Eskola & Suoranta 2014, 86.)

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna, jolle on tyypillistä keskustelunomaisuus. Suunnittelin haastattelun teemat etukäteen (Liite 2), jolloin ne olivat etukäteen tiedossa, mutta kysymyksille ei ole asetettu tarkkaa järjestystä ja muotoa. (Hirsijärvi ym. 2007, 203.) Haastattelijana minun tehtäväni oli pitää huoli siitä, että kaikki etukäteen päätetyt teemat käydään läpi. Koska haastatteluissa edettiin nuoren mukaan, kysymykset eivät olleet etukäteen heidän tiedossaan. Tämä lisää työn luotettavuutta, sillä vastaukset ovat spontaaneja. Koen, että teemahaastattelun vahvuutena on joustavuus, asioista voidaan keskustella tällöin paremmin nuoren ehdoilla.

Teemahaastattelu on muodoltaan niin avoin, että vastaaja pääsee keskustelemaan vapaamuotoisesti, jolloin kerätyn materiaalin voidaan katsoa edustavan vastaajien puhetta itsessään. Haastattelussa käytetyt teemat takaavat kuitenkin sen, että jokaisen haastateltavan kanssa on puhuttu lähes samoista asioista. Teemat luovat aineistolle niin sanotun kehikon, joka helpottaa litteroidun aineiston käsittelemistä. (Eskola, Suoranta 2014, 88)

Haastattelut nauhoitin ja litteroin sanatarkasti aineiston analyysia varten. Yksi haastattelu kesti keskimäärin 46 minuuttia ja 17 sekuntia. Haastattelut sujuivat luontevasti ja nuoret kertoivat avoimesti kokemuksistaan. Haastattelijana minun tehtäväni oli esittää tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Haastatteluiden lopuksi annoin jokaiselle osallistujalle jäätelöannoslahjakortin kiitokseksi osallistumisesta. Keräsin haastateltavilta sähköposti-osoitteet, jotta voin työn valmistuessa lähettää sen heille luettavaksi. Haastattelut olivat nuorille vapaaehtoisia ja kaikki mahdolliset tunnisteet nuoriin on poistettu työstäni. Tutkimusaineisto on tuhottu opinnäytetyön valmistuessa. Tämä lisää työn eettisyyttä.

5.3 Aineiston analyysi

Ennen aineiston analysointia litteroin eli muutin nauhoitetun aineiston kirjalliseen muotoon. Nauhoitettua aineistoa oli yhteensä 3 tuntia, 5 minuuttia ja 48 sekuntia ja litterointiin aikaa kului noin 15 tuntia ja 30 minuuttia.

Litteroituja haastatteluja luin läpi useampaan kertaan ja aloitin teemoittelun alleviivaamalla aineistosta eri värein eri teemojen alle mielestäni meneviä asioita. Tämän vaiheen tein tietokoneella, jonka jälkeen tulostin litteroidut ja värien avulla jäsennellyt haastattelut ja aloin leikkaamaan ja yhdistellä samankaltaisia asioita. Jäsentely oli selkeää ja kokonaiskuvan luominen aineistosta onnistui helposti.

Aineistoa teemoiteltaessa siitä etsitään yhdistäviä tekijöitä, sellaisia asioita, jotka nousevat esiin usean haastattelun kertomuksissa. Oleteltavaa on, että nämä asiat liittyvät haastattelulle ennalta päätettyihin teemoihin. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 173.)

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tärkeä osa tutkimusetiikkaa on, että haastateltavien osallistuminen tutkimukseen perustuu vapaaehtoisuuteen. Heiltä tulee ennen tutkimuksen aloittamista pyytää suostumus kerätyn aineiston käyttöön. Tutkimukseen osallistuvien täytyy tietää mitä varten tutkimusta tehdään. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2015, 25-26.)

Haastatteluiden litteroinnin jälkeen tuhosin kaikki nauhat. Anonymiteetin varmistamiseksi kaikki mahdolliset tunnisteet haastateltuihin henkilöihin on poistettu litteroidusta aineistosta. Myös paikkakunta, jossa tutkimus toteutettiin, pysyy anonyminä. Lupa tutkimuksen tekemiseen on haettu työntilajana toimivan kaupungin lasten, nuorten ja perheiden palveluiden palvelupäälliköltä. Suostumus haastatteluun osallistuvilta nuorilta on pyydetty ensin suullisesti puhelimitse, jonka jälkeen vielä kirjallisesti. Haastatteluiden alussa painotin haastateltaville aina, että heillä on mahdollisuus olla vastaamatta tai keskeyttää haastattelu kokonaan, jos heistä siltä tuntui. Ennen haastatteluiden aloittamista kerroin mitä varten kerään aineistoa ja mihin sitä tullaan käyttämään.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset. Tuloksia esitellessäni käytän sitaatteja haastatteluista täydentämään omaa tulkintaani. Sitaatit on kirjattu sisennettyinä. Käytän sitaatteja myös otsikoinnissa. Sitaatit antavat lukijalle todenmukaisen kuvan nuorten kokemuksista ja tuovat nuorten äänet kuuluviin. Analyysissä päädyin seitsemään teemaan. Teemat ovat huostaanottoon johtaneet syyt, kannattelevat tekijät huostassa ollessa, kokemus huostaanotosta, itsenäistyminen ja jälkihuolto, perhesuhteet, nykyhetki sekä huostaanoton vaikuttavuus.

6.1 ”Olin vähän semmonen rappio”

Haastatteluiden alussa keskustelimme jokaisen haastateltavan kanssa siitä, mikä johti huostaanottoon heidän kohdallaan. Useammalla haastateltavalla kotiolot olivat perimmäinen syy. Kotona välit vanhempien kanssa olivat huonot, vanhemmat todella uupuneita monen lapsen kanssa, vanhemmilla mielenterveysongelmia sekä yhdessä tapauksessa lapseen kohdistuvaa pahoinpitelyä.

Yksi haastateltavista kertoi olleensa aiemmin kiireellisesti sijoitettuna avo-huoltoon, jonka aikana asui lyhyitä pätkiä kotona, mutta kiireellisen sijoituksen purkamisen jälkeen tilanne kärjistyi jälleen ja huostaanotto nähtiin ainoana vaihtoehtona. Toinen haastateltavista oli isosta perheestä, perheen isä teki pitkää päivää töissä ja vastuu arjen pyörittämisestä jäi äidille, joka johti uupumukseen ja kyvyttömyyteen huolehtia lapsista. Kolmannen haastateltavan äidillä oli mielenterveys- ja vihanhallintaongelmia, jotka johtivat lapsen pahoinpitelyyn kotona. Pahoinpitelyitä oli kerennyt tapahtua useampia ennen kuin tilanteeseen puututtiin.

Olin kolmannella luokalla ja mulla oli aikasemmin ollu jo yks poliisikeissi siitä, että mun mutsi oli pahoinpidelly mut ja mä menin kouluun naama veressä. Sit myöhemmin kuraattorilla kävi ilmi et näit pahoinpitelyitä on tapahtunu enemmänkin, kun mun äidillä on siis aika paljon mielenterveysongelmii ja vihanhallintaongelmii.

Neljännellä haastateltavalla oli haasteita koulunkäynnin kanssa, alkoholi tuli kuvioihin mukaan jo todella nuorena ja kotona rajojen, kuten kotiintuloaikojen, noudattamisesta ei pidetty kiinni. Huono kaveripiiri ja useat muuttokerrat sekä koulun vaihtaminen vaikuttivat tilanteen kärjistymiseen. Sosiaalityö oli yrittänyt puuttua tilanteeseen ennen huostaanottoa, mutta tuloksetta.

Mä en käyny kouluu ja olin vähän semmonen rappio, join tosi paljon alkoholia ja en oikein ollu kotona, hilluin vaan kylillä ja en menny kouluun. Mua yritettiin auttaa sosiaalityössä ja kannustaa menemään sinne, mut mä en sit vaa mennyt. Muutettiin tosi monta kertaa mun kasiluokan aikana, olin kohan mä viidellä eri luokalla ja sit mua ei oikeen kiinnostanu mennä kouluun ja mä jäin luokalleni ja kaikkee.

6.2 ”Kaverit, perhe ja harrastukset”

Kannatteleviksi tekijöiksi huostassa ollessaan kaikki haastatelluista nuorista nimesivät kaverit ja hyvät ihmissuhteet. Myös harrastukset ja koulun-

käynti koettiin kannattelevina tekijöinä. Haastateltavat nuoret olivat selkeästi kaivanneet huostassa ollessaan laitoksen ulkopuolisia kaverisuhteita ja omaa aikaa muualla.

Ensimmäinen haastateltava kertoi olleensa todella tyytyväinen huostassa ollessaan päässeensä suorittamaan peruskoulunsa niin sanotussa tavallisessa kunnallisessa koulussa. Lastensuojelulaitoksessa, johon hänet oli sijoitettu, olisi myös ollut mahdollisuus käydä koulua. Hänen kokemuksensa mukaan kunnallisen koulun käyminen ehkäisee laitostumista. Koulun kautta oli mahdollisuus saada myös lastensuojelulaitoksen ulkopuolisia kaveriteita.

Jokaisella haastateltavista oli omat harrastuksensa, jotka auttoivat jaksamaan huostassa ollessa. Haastateltavat kokivat, että harrastuksiin oltiin kannustettu aina. Harrastusten avulla pääsi tyhjentämään pään ja purkamaan energiaa. Yksi haastateltavista kertoi huomanneensa oman ajan tärkeyden. Vaikka omaa aikaa pystyi viettämään lastensuojelulaitoksessa omassa huoneessa, ei se ollut sama asia kuin konkreettisesti hetkeksi pois lähteminen. Hän kertoi käyvänsä usein pienellä lenkillä ennen kotiintuloaika, jotta sai olla täysin rauhassa.

Muistan, että tuntuu äärimmäisen tärkeeltä päästä pois, vaikka se olis ollu vartti ennen kotiintuloaika. Mul oli jotenki sellanen olo, että vaikka ei olis ollu mitää toimintaa missään, niin mä lähin käymään jonkun ihan pienen lenkin jossain, että tuli se olo, että on pikkasen ollu pois.

Toinen haastateltavista mainitsi, että myös niin sanottu ”hatkaaminen” auttoi jaksamaan, sillä muuten ei ollut mahdollisuutta lähteä kauemmas ja tehdä tiettyjä asioita, joista oli kiinnostunut. Hatkaamisella tarkoitetaan luvaton poissaoloa, karkaamista lastensuojelulaitoksesta.

Sitten varmaan se, että vaikka en saanu aina tehdä sitä luvan kanssa, niin poistuin sieltä syrjästä. Oon ennen yläastettakin ollu tosi kiinnostunu punkista ja eläinoikeuskuvioiosta ja netin kautta löytäny samanlaisii piirei, niin sit mä oon käyny helsingissä ja se on avannu silmät, että on muutakin elämää ja vähän luonu sellasta toisenlaista kuvaa. Se oli kyllä hyvä.

Jokaisessa haastattelussa puheeksi nousivat omaohjaajat. Omaohjaajatyöskentelyä pidettiin hyvänä ja antoisana, jopa yhtenä kannattelevana tekijänä huostassa ollessa. Ongelmana omaohjaajatyöskentelyssä nähtiin tiedon siirtäminen kaikille ohjaajille. Omaohjaajaksi nimetyt henkilöt tiesivät nuoren asioista hyvin, mutta tiedon ei aina koettu siirtyvän koko työyhteisölle. Tämä koettiin turhauttavaksi. Nuoret, jotka olivat asuneet monissa eri lastensuojelulaitoksissa, toivat esille, että sama ongelma oli kaikkialla.

Omaohjaajat, ne on oikeesti tosi tärkeessä roolissa oikeestaa jokaiselle nuorelle ketkä siel asuu, ku ne on se lähin tuki ja turva ketkä hoitaa sun asioita. Ne ymmärtää ja tietää missä mennään.

Omaohjaajista keskusteltaessa esille nousi myös eri menetelmien käyttö ja niiden hyödyllisyys. Nuoret kokivat turhauttavana täyttää erilaisia valmiita kaavoja tai valita tunnekortteja. Kaikki olivat sitä mieltä, että parhaiten yhteyden saavuttaa arkisen puuhastelun ja yhdessä tekemisen kautta.

6.3 ”Erittäin rankka, mutta kasvattava kokemus”

Haastateltavat olivat kokeneet huostaanoton eri tavoin. Yksi nosti puheensa esiin pointin siitä, että pienenä lapsena lastensuojelulaitokseen asettuminen on helpompaa kuin teini-iässä. Hänen kohdallaan varsinaista ryhmäytymistä muihin laitoksessa asuviin lapsiin ja nuoriin ei ollut. Hänen mielestään jälkeinpäin ajateltuna olisi ollut hyvä, jos aina uuden nuoren tullessa taloon oltaisiin tehty yhdessä jotain, kuten käyty keilaamassa.

Toisen haastateltavan puheissa nousi esille negatiivinen asennoituminen lastensuojelulaitoksia kohtaan. Ennakkoluulojen perusteella paikka oli pelottava ja epämiellyttävä. Hän kertoi menettäneensä ystävänsä, joka oli asunut perhekodissa, juuri ennen omaa huostaanottoaan. Tämä vaikutti haastateltavan suhtautumiseen lastensuojelulaitoksia kohtaan. Hänen kokemuksensa mukaan alkuvaiheen asettuminen oli vaikeinta. Omin sanojensa mukaan aluksi hänellä oli murrosiän negatiivista asennoitumista, hän oli vain päättänyt vihata paikkaa. Kolmas haastateltavista taas piti huostaanottoa erittäin rankkana taisteluna oman itsensä kanssa, sijoituspaikasta hänellä ei ollut mitään pahaa sanottavaa.

Huostassa olo ylipäättään oli mulle sellanen henkinen sota oman itseni kans, sen kans, että mä saan taisteltua itseni sen läpi. On siellä kaikenlaista varmasti positiivistakin, mutta yleisesti ajattelen, että se oli erittäin rankka, mutta kasvattava kokemus.

6.4 ”Olihan se tosi hasardii”

Kaksi haastateltavista koki itsenäistymisen outona. He olivat tottuneet asumaan yhdessä monen nuoren kanssa ja noudattamaan tarkkoja sääntöjä. Aluksi yksin oleminen tuotti omat haasteensa ja johti hetkellisesti epämiellyttäviin elämäntilanteisiin.

Olihan se tosi hasardii, kun oli asunu 16 ihmisen kanssa ja sitten mä olin yhtäkkiä siinä 20 neliöisessä itsemurhayksiössä.

Olennaisena osana itsenäistymiseen liittyi oman asunnon etsiminen. Yksi haastateltavista koki itse osaavansa etsiä asunnon itselleen, kun taas toinen oli ehdottomasti sitä mieltä, että kaipasi siihen todella paljon apua. Kolmessa tapauksessa neljästä joko ohjaajat tai jälkihuollon työntekijät olivat tarjonneet apua ensiasunnon etsimiseen. Asunnon etsiminen koettiin juuri sellaiseksi asiaksi, johon kaivataan apua.

Yksi haastateltavista ei kokenut saavansa apua asunnon etsimiseen niin paljon, kuin olisi tarvinnut. Avunsaannin puutteeseen vaikutti työntekijöiden kiire. Alaikäisenä asunnon etsimisessä hän kohtasi myös monia muita ongelmia, kuten sellaisen vuokranantajan löytämisen, joka ei vaatisi huoltajan allekirjoitusta. Asunnon etsintä oli vaikeaa ja hidasta.

Mun asunnon etsimisprosessi oli aika farssi, mä tavallaan etin sen ite. Olisin kaivannu apua, mutta talolla ei ollu resursseja. Katoin suunnilleen omistusasuntoja kun en tiennyt mitä eroja niis oli. Oli todella vaikeeta alaikäsenä etsiä vuokrasopimus minkä mä allekirjottaisin itse, kun mulla ei ole huoltajaa ja kaupunki ei suostunu allekirjottaa sitä.

Vaikeiksi asioiksi itsenäistymisessä haastateltavat kokivat säännöllisen arkityön ylläpitämisen ja oman itsensä löytämisen. Puheissa nousi esille myös erilaisten paperitöiden hoitamisen, kuten Kelan tukihakemusten täyttämisen ja laskujen maksamisen hankaluus yksin. Itsenäistymisen alkuvaiheessa haastateltavat olivat kokeneet olevansa vapaita, voivansa mennä minne vain ja tehdä mitä vain, kun kukaan ei ollut vahtimassa. Yhden haastateltavan mukaan vapauden ymmärtäminen vei oman aikansa. Hänen mukaansa kokemuksen jälkipuinti on ollut vaikeinta ja raskainta itsenäistymisessä.

Kolme neljästä haastatteluun osallistuneesta nuoresta nosti esille yksinäisyyden tunteen ja kokemuksen itsenäistymisen alkuvaiheessa. He kokivat vaikeaksi yksin olemisen sen jälkeen, kun olivat asuneet ensin pitkiä aikoja monen nuoren kanssa samassa paikassa. He kokivat, ettei huostassa ollessa ikinä tarvinnut olla yksin.

Mun oli tosi vaikeeta olla yksin, siis ensimmäisen kuukauden aikana vietin ehkä neljä yötä yksin. Et jos mul ei ollu kavereita mun luona ni mä tyylii panin ihan ketä vaan ettei mun tarvis olla yksin. En oikein osannu olla, se oli tosi vaikeeta.

Kaikki haastateltavat olivat tyytyväisiä jälkihuollosta saamaansa tukeen ja apuun. Useimmiten tapaamisilla harjoitellaan yhdessä arkielämän asioita, kuten siivousta tai ruuanlaittoa. Kaikki kokivat erittäin tärkeänä sen, että tiesivät avun olevan lähellä sitä tarvittaessa. Keskustelin heidän kanssaan siitä, millaista apua ja tukea he olivat saaneet jälkihuollon kautta ja kuinka usein he olivat tekemisissä jälkihuollon työntekijän kanssa.

Itsenäistymisen alkuvaiheessa yhteydenpito omaan jälkihuollon työntekijään oli kaikilla ollut tiiviimpää. Haastateltavat kokivat hyväksi asiaksi sen, että tapaamisia pystytään järjestämään joustavasti ja tilanteen mukaan. Ongelmatilanteissa he kokivat saavansa heti apua. Yksi haastatelluista kertoi olevansa välirikossa vanhempiensa kanssa, joten jälkihuollon työntekijästä on korvaamaton apu ja tuki. Monet kokivat jälkihuollon päättymisen pelottavana. He kokivat jäävänsä yksin ilman sitä.

Jälkihuollosta on ollu mulle tosi paljon apuu. Mun oma työntekijä on ollu tosi paljon tukena. Huostasta pääsyn jälkeen mulla kärjistyi taas välit vanhempien kans ja ollaan välirikos, nii se työntekijä on ollu ihan korvaamaton apu.

Yhdellä haastatelluista on tukiperhe. Hän koki tukiperheen todella tärkeänä osana elämäänsä. Hänen mielestään kaikille täytyisi tarjota mahdollisuus tukiperheeseen huostaanoton jälkeen. Oman kokemuksensa mukaan hänelle ei olisi riittänyt pelkkä kaupungin tarjoama jälkihuolto. Hän on tekemisissä tukiperheensä kanssa viikoittain, ja esimerkiksi joulut hän viettää tukiperheen luona.

Jälkihuollolla ja tukiperheellä on ollu mieletön jälkihuollollinen vaikutus, mulla ei oo omakohtasta kokemusta, mutta mitä on kuullu kaupungin jälkihuollosta, niin omalla kohdalla ei olis riittänyt se, että käyn sosiaalitoimistolla kattomassa hakemukset kuntoon ja lähden sit himaan.

6.5 ”Jos ei tulla toimeen, ni on ehkä parempi ottaa etäisyyttä”

Haastateltavat kertoivat avoimesti perhesuhteistaan huostaanoton jälkeen. Yksi kertoi suhteen toiseen vanhempaan olevan hyvä, mutta toisen kanssa hän ei ole ollut niin paljon tekemisissä. Toinen haastateltavista koki perheensä olleen aina todella tiivis. Hän toi esille, ettei huostaanotto vaikuttanut perhesuhteisiin ja vanhemmat ovat aina vanhemmat.

Meijän perhe on aina ollu tosi tiivis. Kyl mä oon tekemisissä porukoiden kanssa ja niiden luona asuvien sisarusten kanssa. Ainakin kerran viikos ja mummin kans aika paljon. Mutta ihan vanhimpien sisarusten kans vähän vähemmän. Ei mun äiti ja isä muutu siitä mikskään, olen mä sitten huostassa tai en.

Yhden haastateltavan kohdalla huonot perhesuhteet ja kärjistynyt tilanne kotona, etenkin isän kanssa, johtivat huostaanottoon. Hän koki, että välit isään paranivat aina, kun sai hieman etäisyyttä. Hän luotti vahvasti siihen, että välit paranevat ajan kanssa. Hän oli ymmärtänyt, että on parempi ottaa etäisyyttä ja antaa perhesuhteille aikaa parantua. Hänen tarkoituksenaan ei ole enää muuttaa takaisin kotiin, ja hän uskoo tämän parantavan suhdetta isään.

Yksi haastateltavista ei ole missään tekemisissä biologisen perheensä kanssa. Hän on yrittänyt aiemmin olla yhteydessä pikkusiskoonsa, mutta pikkusiskon isä on ilmaissut, ettei halua näin tapahtuvan. Haastateltava on päättänyt, ettei halua alkaa asiasta tappelemaan ja on valmis odottamaan siihen asti, että pikkusisko on täysi-ikäinen ja saa itse päättää asioistaan. Äidin kanssa haastateltava ei ole tekemisissä omasta tahdostaan.

Se (äiti) laitto mulle viimeks tekstiviestin, kun täytin 18 ja onnitteli, se oli viimesin kun ollaan missään tekemisissä oltu, mä en sit kokenu tarpeelliseksi vastata siihen ees mitään. Hän tiedostaa kyllä mun päätöksen.

6.6 ”Mä oon ylpee itestäni ja kai se on pääasia”

Kaikki haastateltavat opiskelivat parhaillaan tai olivat jo valmistuneet. Yksi haastateltavista kertoi kamppailleensa koulun kanssa aiemmin, jolloin poissaoloja kertyi ja tehtävien teko ei ollut miellyttävää. Pieni tauko auttoi jaksamaan ja hän on palannut taas opintojen pariin. Kolmas haastateltava oli valmistunut nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaksi ja opiskelee parhaillaan yhteisöpedagogiksi. Häntä kiinnostaa lastensuojelutyö ja etsivä nuorisotyö. Omien sanojensa mukaan hän tiedostaa olevansa poikkeus ammattikorkeakouluopintojen suhteen.

Valmistuin siis 2016 keväällä nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaksi ja nyt mä opiskelen yhteisöpedagogiksi. Mua kiinnostaa ihan hirveesti lastensuojelutyö ja etsivä nuorisotyö kiehtoo myös. Tiedostan, että oon aika tilastopoikkeus ammattikorkeakouluopintojen suhteen. Koen, että koulutus on todella hyvä.

Tulevaisuuden suunnitelmat olivat osalla haastateltavista erittäin selkeät. Kaksi halusi lähteä opiskelemaan vielä lisää. Yhdellä oli selkeänä kuva siitä, että haluaa jäädä isompiin kaupunkeihin asumaan ja tehdä töitä itseään kiinnostavien aiheiden parissa. Yhdellä haastateltavista on armeija edessä ja tulevaisuuden suunnitelmat pohdinnassa vielä, mutta tällä hetkellä hän on tyytyväinen elämäänsä ja tekemistä riittää.

Jos multa kysyttäis, että mitä mä teen nykyään, ni mä yritän selvittää, että mitä mä haluan oikeesti tehdä, että se on täs työn alla.

Haastatteluissa nousi esille nuorten ylpeys itsestään. Yksi totesi olevansa itse ylpeä itsestään, vaikka muut eivät aina olisikaan. Hän tiedosti hyvin omat voimavaransa ja ylpeyden aiheensa. Hän koki vanhempiansa vaativan välillä liian suuria asioita. Vanhemmat eivät välttämättä osanneet hahmottaa tiettyjen asioiden hankaluutta. Toinen ei kokenut itsekseen muuttamista outona asiana, hän kertoi muuttaneensa useita kertoja paikasta toiseen ja koki selvinneensä muutoista aina hyvin.

6.7 ”En mä olis varmaa täällä enää”

Jälkihuoltonuoret kokivat huostaanoton vaikuttavuuden erittäin hyvänä. Kaikki olivat pohtineet omaa elämäänsä ilman huostaanottoa ja tulleet siihen tulokseen, ettei elämä olisi voinut jatkua entiseen tapansa.

Yksi nosti puheessaan esille lastensuojelulaitoksessa asumisen leimaavuuden, mutta oli loppujen lopuksi kuitenkin tyytyväinen siihen, kuinka kaikki asiat olivat menneet. Huostaanotto koettiin henkisesti kasvattavana ja rankkana asiana, mutta samanaikaisesti nähtiin myös sen välttämättömyys. Huostaanoton positiivinen vaikutus elämään nähtiin suurena. Kiitollisuutta haastateltavat ilmaisivat heille kerättyjä itsenäistymisvaroja kohtaan. Yhden haastatellun mukaan heidän perheensä kokemus lastensuojelusta on keskivertoa huomattavasti parempi. Hänen kokemuksensa mukaan lastensuojelulaitoksessa oli aitoa välittämistä.

Se on vaikuttanu todella hyvin, onhan siinä paljon juttuja, lastensuojelulaitoksessa asuminen on todella leimaavaa. Toki jos olisin saanu valita, niin varmasti perheessä asuminen olisi ollut kivempi vaihtoehto ja olisi säästyny muutamilta jutuilta, mutta se on vähän turha jossitella. Ihan todella hyvin toimi toikin.

Kaksi haastatelluista kertoi, että ilman huostaanottoa he olisivat todennäköisesti kuolleet. Huostaanotto koettiin elämän pelastavaksi tekijäksi. Elämä ennen huostaanottoa oli pois raiteiltaan. Yksi haastatelluista piti itseään jopa etuoikeutettuna, kun on saanut käydä prosessin läpi. Hän kertoi, että kokemuksensa myötä osaa arvostaa joitain asioita aivan eri tavalla.

Kuulostaa tosi karulta mutta mä oon yrittäny 9 vuotiaana ekan kerran itsemurhaa, niin ilman huostaanottoa olisin varmaan kuollu tai todella päihderiippuvainen, se malli on tullu niin nuoresta lähtien.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimustuloksista tehtyjä johtopäätöksiä. Vertaan tuloksia aiempiin tutkimuksiin sekä aiheeseen liittyvään tietoperustaan. Tutkimustehtävänä oli selvittää jälkihuoltonuorten kokemuksia huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta.

Tutkimukseni tulokset eivät ole yleistettävissä, koska tutkimukseen osallistui vain neljä jälkihuoltonuorta. Kaikissa haastatteluissa esille nousi melko samankaltaisia asioita, vaikkakin kunkin nuoren kokemus huostaanotosta

oli ainutlaatuinen. Jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle nuorelle huostaanotto oli ollut toimenpide, jolla elämänsuunta oli muutettu positiivisempaa kohti. Oli erittäin mielenkiintoista ja tärkeää kuulla heidän kokemuksistaan ja tuoda heidän äänensä kuuluviin.

Kaksi haastatelluista oli sitä mieltä, että ilman huostaanottoa he olisivat todennäköisesti kuolleet. Tämä kuvaa mielestäni huostaanoton vaikuttavuutta hyvin. Huostaanotto toi elämään normaalin päivärytmin, rutiinit sekä luotettavia ja turvallisia aikuisia.

Oman tutkimukseni tulokset ovat samankaltaisia Karhulan (2013) tutkimustulosten kanssa. Hänen tutkimuksensa mukaan sosiaalisten suhteiden tukeminen sijaishuollossa koettiin tärkeäksi. Oman tutkimukseni tulokset kertovaivat samaa. Haastattelemani henkilöt korostivat lastensuojelulaitoksessa asuvien, että ulkopuolisten kavereiden merkitystä. Hyvät sosiaaliset suhteet koettiin yhdeksi kannattelevaksi tekijäksi huostaanoton aikana. Karhulan ja minun tutkimukseni mukaan sijaishuolto ja huostaanotto ovat vaikuttaneet nuorten elämään positiivisesti.

Tutkimukseni tulosten mukaan jälkihuoltonuorten kokemus huostaanotosta oli hyvä. Huostaanottoa pidettiin järkevänä ja välttämättömänä ratkaisuna. Huostaanoton välttämättömyyttä ei kaikissa tilanteissa nähty huostaanoton alkuvaiheessa, mutta myöhemmin asiaa käsitellessä kaikki olivat tulleet siihen lopputulemaan, että se oli elämän pelastava tekijä. Toisin kuin Erosen (2012) tekemän tutkimuksen tulokset osoittivat, minun tutkimukseni perusteella lastenkotielämästä oltiin valmiita kertomaan myös ulkopuoliselle. Kaikki haastattelemani henkilöt kertoivat omia havaintojaan ja kokemuksiaan huostaanottoon liittyen avoimesti.

Claes Levinin 1990-luvulla tekemän tutkimuksen mukaan lastenkotia ei koettu auttamispaikaksi. (Jahnukainen ym. 2004, 263–289) Oman tutkimukseni tulokset osoittivat päinvastoin. Haastattelemani henkilöt kertoivat ymmärtäneensä jo huostaanoton aikana sen olevan paras mahdollinen ratkaisu tilanteisiin. Vaikka aineistosta tulikin ilmi, että lastenkotielämää pidetään leimaavana tekijänä, haastatellut eivät piitanneet siitä. Levinin tutkimuksen mukaan päivät koettiin pitkästyttäväksi ja tylsiksi. Oman tutkimukseni perusteella nuoret olivat todella tyytyväisiä siihen, että heille asetettiin tietyt rajat, mutta heille mahdollistettiin myös harrastuksissa käyminen, ystävien näkeminen ja kotilomat.

Jälkihuollosta keskusteltaessa kaikki haastattelemani henkilöt olivat todella tyytyväisiä. He kokivat saaneensa jälkihuollosta juuri sellaista tukea mitä itse kaipasivat. Jälkihuollon loppumista pidettiin jopa pelottavana asiana. Pohdinnoissa nousi esille, voisiko jälkihuoltoa jatkaa pidempään, mikäli siitä olisi nuorelle hyötyä. Jatkosta voisi päättää erilaisten arviointien perusteella. Karhulan (2013) tutkimustulokset olivat samankaltaisia, jälkihuolto nähtiin tarpeellisena, mutta sitä olisi joltain osin syytä kehittää.

Haastatellut olivat tyytyväisiä elämäntilanteisiinsa. Oli ilo kuulla, kuinka heidän tulevaisuudensuunnitelmat olivat selkeinä opiskeluiden ja töiden suhteen. Kaikki asuivat omillaan ja pärjäsivät oman kokemuksensa mukaan hyvin, etenkin kun jälkihuollon apua oli saatavilla tarvittaessa. Pelkkä tieto siitä loi turvaa, vaikkei tähän mennessä olisikaan ollut ongelmia, joihin olisi tarvinnut ammattilaisen apua.

Tervosen (2011) tutkimustulosten mukaan luottamus sosiaalityöntekijään nousi huostaanotto-prosessin kokemusta määrittäväksi tekijäksi. Oman tutkimukseni tuloksissa ei ollut löydettävissä samankaltaisuuksia. Monet haastattelemani henkilöistä nostivat esille ongelmakohtana työntekijöiden vaihtuvuuden. Nuoret kokivat, etteivät aina edes jaksaneet tutustua uusiin työntekijöihin kunnolla, kun ajattelivat heidän kuitenkin pian taas lähtevän pois. Luottamuksen syntyminen ja yhteyden löytäminen nuoren ja ohjaajan välillä vie kuitenkin aikaa. Tämän takia olisi todella hyvä, että vaihtuvuutta saataisiin vähennettyä.

Huostaanotto on aina kriisi lapselle ja perheelle ja siitä selviytyminen vie voimavaroja. Tutkimukseni perusteella huostaanotolla saavutetaan vaikutuksia, joihin sillä tähdätään. Kaikki haastattelemani nuoret olivat itse sitä mieltä, että heidän elämänsä ilman huostaanottoa olisi todella raiteiltaan. Osa koki huostaanoton elämän pelastavana tekijänä. Tärkeänä pidettiin rajojen asettamista ja turvallisia aikuiskontakteja. Yhden haastatellun mukaan huostaanotto tuntui aluksi ikävältä, mutta ajan myötä hän ymmärsi sen merkityksen, nyt hän pitää itseään jopa etuoikeutettuna käytyään koko prosessin läpi.

8 POHDINTA

Lopuksi käsittelen vielä tekemäni tutkimuksen prosessia, jonka lisäksi pohdin, mitä olisin voinut tehdä toisin. Viimeisenä esitän mahdollisia jatkotutkimusideoita. Tutkimukseni selvitti jälkihuolto- nuorten kokemuksia huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta. Tiivistettynä kokemukset huostaanotosta ovat hyviä ja huostaanotto nähdään välttämättömäksi, jopa elämän pelastavaksi tekijäksi.

Opinnäytetyöni sai alkunsa keväällä 2017 työntilaajan tarpeesta selvittää huostaanoton vaikuttavuutta. Huostaanottokokemuksista on aiemmin tehty erinäisiä tutkimuksia, mutta aiempaa tutkimusta sen vaikuttavuudesta ei ole Suomessa tehty kovinkaan paljon. Toivoisinkin, että tulevaisuudessa aiheeseen perehdyttäisiin enemmän.

Usein uutisointiin päätyvät vain negatiiviset kokemukset lastensuojelusta, joten on ilo opinnäytetyölläni tuoda esiin lastensuojelun positiivinen puoli. Mielestäni tutkimus osoittaa hyvin, että huostaanotolla saavutetaan niitä

hyviä vaikutuksia, joita sillä haetaan. Haluan tutkimuksessani tuoda jälkihuoltonuorten äänen kuuluviin heidän kokemustensa, mielipiteidensä ja näkemystensä kautta. Tutkimustulokset osoittavat, että huostassa olleet nuoret arvostavat lastensuojelua ja ovat saaneet tarvitsemansa avun ja tuen.

Opinnäytetyö ja koko sen prosessi on opettanut minulle paljon. Mielestäni oli erittäin mielenkiintoista saada mahdollisuus haastatella neljää jälkihuoltonuorta ja kuulla heidän elämäntarinansa. He ovat kaikki oman elämänsä asiantuntijoita ja heidän kokemuksensa yksilöllisiä ja ainutkertaisia. Koen haastateltavilta tulleen tiedon olevan todella arvokasta työn kehittämistä ajatellen. Toivon tämän tutkimuksen nostavan huostaanoton merkitystä ja vaikuttavuutta näkyvämmäksi.

Olen tyytyväinen aiheeseen, josta päädyin opinnäytetyön tekemään. Mitä enemmän olen aiheeseen uppoutunut, sitä enemmän huomaan siitä pitäväni. Opinnäytetyöprosessin kautta pääsin myös tapaamaan mahtavia ihmisiä. Haastateltavien löytäminen oli odotettua helpompaa ja haastattelut sujuivat hyvin. Mielestäni oli hyvä ratkaisu, että päädyin keräämään aineiston opinnäytetyötäni varten haastatteleamalla jälkihuoltonuoria. Prosessin aikana pohdin, että esimerkiksi haastattelulomakkeella olisin todennäköisesti saanut paljon suppeampia vastauksia. Koen, että asioista ääneen keskusteltaessa haastateltava kertoo kokemuksistaan ja näkemyksistään laajemmin kuin pelkällä vastauslomakkeella vastatessaan. Pidän tärkeänä sitä, että tapasin heidät kaikki kasvotusten.

Tutkimustulokseni olisivat saattaneet olla erilaisia, jos olisin pystynyt haastattelemaan useampaa jälkihuoltonuorta. Tutkimukseen osallistuminen oli jälkihuoltonuorille täysin vapaaehtoista, joka osaltaan on voinut vaikuttaa tutkimustuloksiin. Haastateltavaksi on saattanut valikoitua joukko aktiivisia nuoria, jotka ovat valmiita jakamaan kokemusensa ja mielipiteensä. Se, että kaikilla haastatteluun osallistuneilla jälkihuoltonuorilla kokemus huostaanotosta ja sen vaikuttavuudesta oli hyvä osoittaa, että hyvistä kokemuksista ollaan valmiita keskustelemaan, mutta välttämättä ne nuoret, joilla kokemus huostaanotosta on ollut huonompi, eivät ole halukkaita jakamaan omaa tarinaansa ulkopuolisen kanssa. Jos tutkimukseeni olisi osallistunut henkilöitä, joiden kokemukset ovat eri ääripäistä, olisi tutkimustuloksetkin luonnollisesti olleet erilaisia.

Aikataulu opinnäytetyön tekemiselle osoittautui tiukaksi, joka pakotti minut tarkastelemaan työni rajaamista. Jos olisin nyt prosessin alkuvaiheessa, tekisin muutamia asioita toisin. Ensimmäinen on mainitsemani aikataulut. Toisena kiinnitin huomiota välillä siihen, että johdattelin kysymystenasettelullani haastateltavaa. Tämän huomattessani jätin sellaiset vastaukset kokonaan huomioimatta tuloksissa. Uskon, että mitä enemmän tutkimuksia tekee ja haastatteluita pitää, sitä varmemmaksi ammatilaiseksi siinä tulee.

Ammatillisesti opinnäytetyöprosessi on ollut erittäin antoisa. Sain tutustua neljään hienoon jälkihuoltonuoreen ja kuulla heidän tarinansa. Tulevana sosiaali-alan ammattilaisena tämän tutkimuksen myötä on vahvistunut tunne siitä, että kaikki lapset ja nuoret kaipaavat läsnäoloa, rajoja ja rakkautta. Kokonaisuutena sain mielestäni aikaan hyvän opinnäytetyön, josta kiitos kuuluu kaikille, jotka ovat sitä kanssani yhteistyössä tehneet. Toivon opinnäytetyöni välittävän viestiä huostaanoton vaikuttavuudesta eteenpäin.

Opinnäytetyötä tehdessä mieleeni on noussut myös jatkotutkimusideoita. Mielestäni huostaanoton positiivisista vaikutuksista ei koskaan voida puhua liikaa, joten olisi mielenkiintoista jatkaa tutkimusta perehtymällä enemmän huostaanoton hyviksi puoliksi nimettyihin asioihin. Tässä tutkimuksessa puheet kokemuksista jäivät melko pintapuolisiksi. Uskon, että kokemuksista avoimesti puhumisella olevan valtava vertaistuellinen vaikutus samassa tilanteessa olevaa lasta tai nuorta kohtaan. Olisi erittäin mielenkiintoista kuulla myös enemmän nuorten omia parannusehdotuksia huostaanottoon liittyen. Mielestäni he ovat parhaita asiantuntijoita arvioimaan ja kehittämään prosessia, koska ovat kokeneet sen henkilökohtaisesti.

LÄHTEET

Allardt, E. 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.

Bardy, M. (2009). *Lastensuojelun ytimessä*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Eronen, T. (2012). *Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodeissa asuneiden kertomuksista*. Väitöskirja. Haettu 3.5.2017 osoitteesta <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8754-5>

Hallintolaki 434/2003. Haettu 3.5.2017 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2000). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Järvenpää, J. (2009). *Mielenterveysongelman lapsen ja nuoren kohtaaminen lastensuojelulaitoksessa. Työntekijöiden kokemuksia*. Sosiaalialan koulutusohjelma. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Haettu 3.5.2017 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200912077221>

Karhula, H. (2013). *Nuorten aikuisten kokemuksia sijaishuollosta ja itsenäisestä elämästä sijoituksen jälkeen*. Sosiaalialan koulutusohjelma. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Haettu 3.5.2017 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013122022027>

Kemppainen, T. & Ojaniemi, P. (2012). *Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä*. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Tampere: Juvenes Print, 43-64.

Laakkonen, M. (2007). *Nuori tarvitsee hoivaa*. Teoksessa K. Määttä (toim.) *Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen*. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laakso, R. (2009). *Arjen rutiinit ja yllätykset -etnografia lastenkotityöstä*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

Lastensuojelunkäsikirja (2016). Haettu 2.5.2017 osoitteesta <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>.

Lastensuojelulaki 2007/417. Haettu 2.5.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Levin, C. (2004). *Nuorisokodit Ruotsissa*. Teoksessa Jahnukainen, M., Kekoni, T., Pösö, T. *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Hakapaino Oy, 263–289.

Mahkonen, S. (2010). *Lastensuojelu ja laki*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Määttä, K. (2007). *Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen*. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Oranen, M. 2008. *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Raportti 7. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Pohjola, A., Kemppainen, T. & Väyrynen, S. (2012). *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Tampere: Juvenes Print.

Rinkineva, L. (2007). *Omaohjaajamenetelmä Vaajakosken sos – nuorisokodissa*. Sosiaalialan koulutusohjelma. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Haettu 3.5.2017 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jamk-489>

Räty, T. (2012). *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita Publishing.

Räty, T. (2015). *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita Publishing.

Saastamoinen, K. (2008/2010). *Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Taskinen, S. (1999). *Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanottoprosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Taskinen, S. (2007). *Lastensuojelulaki (417/2007) soveltamisopas*. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy, Stakes.

Tervo, T. (2014). Mikael Gabriel: Huostaanotto on vankila. *Helsingin uutiset* 4.2.2014. Haettu 6.11. osoitteesta <http://www.helsinginutiset.fi/artikkeli/278166-mikael-gabriel-huostaanotto-on-vankila>

Tervonen, A. (2011). *Nuorten kokemuksia lastensuojelun asiakkaina huostaanottoprosessin vaiheissa. Käytântötutkimus Espoon keskuksen lastensuojelussa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Sosiaalityö. Haettu 2.5.2017 osoitteesta http://www.socca.fi/files/1659/Nuorten_kokemuksia_huostaanottoprosessista_Anna_Tervonen_2011.pdf

Saatekirje ja nuoren suostumus

Hei!

Olen Noora Hyppönen ja opiskelen tällä hetkellä kolmatta vuotta sosionomiksi Hämeen ammattikorkeakoulussa. Opiskeluihini kuuluu opinnäytetyön tekeminen. Tutkimukseni aihe on jälkihuolto nuorten kokemukset huostaanotosta. Tutkimus toteutetaan jälkihuollossa oleville nuorille haastatteluna. Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Haastattelut tulen nauhoittamaan myöhempää aineiston analyysia varten. Nauhat säilytetään siten, etteivät ne tule ulkopuolisten käyttöön. Kommentteja voidaan käyttää aineiston esittelyssä, mutta kaikki mahdolliset tunnistetut nuoriin tulen poistamaan työstäni. Kaiken tutkimusaineiston, kuten nauhoitetut haastattelut, hävitän opinnäytetyöni valmistuessa. Valmis opinnäytetyö tutkimustuloksineen on luettavissa Theseuksessa, joka on ammattikorkeakoulujen julkaisuarkisto, www.theseus.fi.

”Tällä lomakkeella suostun osallistumaan Noora Hyppösen opinnäytetyötutkimukseen, joka käsittelee kokemuksia huostaanotosta. Annan samalla suostumukseni siihen, että haastattelutietojani saa käyttää tutkimuksen aineistona.”

Noora Hyppönen

Tutkimukseen osallistuja

Haastattelurunko

Teema 1. Huostaanotto

- a) Milloin otettiin huostaan?
- b) Kauanko sijoitus kesti?
- c) Millaisia muistoja/kokemuksia huostaanotosta? Millaisia hyviä ja huonoja puolia sijoituksessa oli jälkeenpäin ajateltuna?
- d) Mitkä olivat kannattelevia tekijöitä huostassa ollessa?

Teema 2. Jälkihuolto

- a) Miltä itsenäistyminen on tuntunut?

Teema 3. Vaikuttavuus

- a) Nykyhetki: missä on nyt? Lyhyesti perheestä, koulutus- ja työtilanne, parisuhde yms.
- b) Oma kokemus selviytymisestä sijoituksen jälkeen